

KUTHY LAJOS
(1813-1864)

Kuthy Lajos élete szinte példázat arra, hogy egy tehetséges író, aki talán maradandó nyomot is hagyhatott volna az irodalomban, hogyan esik ki a maga jelenéből, és válik nyomtalan semmivé utókorában, ha rendkívül rossz erkölcsisége érvénytelenné teszi a vegyes értékű életmű valóságos értékeit is. Kuthy Lajosnak már a neve is olyan undort váltott ki a kortársakból, és az indokolt ellenszenv úgy öröklődött nemzedékről nemzedékre, hogy még az irodalomtörténeti művekben is csak mint elrettentő példa, mint a rossz erkölcs vagy a féktelen karrierizmus irodalomba tévedt típusa szerepel, akinek erényeit (ti. irodalmi erényeit, mert emberi-morális erényei valóban nem voltak) csak mellékesen, félmondatokban, viszolyogva emlegetik. De hát több mint százöt évvel a halála után úgy véljük, már felfigyelhetünk azokra az értékeire is, amelyek miatt egy ideig annyira népszerű volt, de amelyeket már élete végső másfél

évtizedében sem volt hajlandó senki tudomásul venni e hazában.

Partiumi, jó műveltségű nemesi család fia, apja tisztelt református prédikátor volt Székelyhidán. A család az okos és már ifjan lebilincselően csevegő fiút is papnak szánja. A debreceni Kollégiumban is nagy egyházi jövőt jósolgatnak a könnyen tanuló, rendkívül vonzó megjelenésű fiatalembernek. Őt azonban elragadják könnyen szerzett társasági és szerelmi sikerei.

Ráadásul nemcsak könnyeden ír, de jó stílusa is van. A romantika éppen világdivat lett és Kuthy, példaképül választva Victor Hugo divatos drámáit, majd Eugène Sue divatos bűnügyi regényét, olyan szertelen jellemeket tud ábrázolni olyan rendkívüli helyzetekben, gazdag és kusza burjánzó nyelvezettel, hogy láthatólag nyitva előtte az irodalmi siker. Ez is vonzóbb számára, mint az ígét hirdetni áhítatos hívők gyülekezetében.

De még vonzóbb a társasági, a szerelmi siker, és ezeken keresztül a politikai érvényesülés. Csillogni akar és hatalmat akar.

Harmadéves teológusként hátat fordít a Szentírásnak, megyei tisztviselőnek áll be a Partium központjában, Nagyváradon, ahol hamarosan a bihari társaságok kedvence. Huszonegy éves korában sikerül beosztatnia magát Bihar vármegye országgyűlési követe mellé patvaristának (ez a patvarista szó egyszerre jelent joggyakornokot, ügyvédjelöltet és fontos politikai személy mellett jogi kérdésekhez értő titkárt). Így kerül az országgyűlés színhelyére, Pozsonyba. Itt barátkozik össze a korai forradalmi ifjúsággal, Lovassy Lászlóékkal. Jelleme ismeretében nehéz eldönteni, hogy rossz lóra tett-e, amikor máris érkezettnek hitte a forradalmi változást, vagy eleve beépített spicli volt-e. Annyi bizonyos, hogy Lovassyék elfogatása és elítéltetésekor ugyan egy egész rövid ideig ő is börtönbe jutott, de míg a magasztos lelkű ifjú Lovassy László súlyos fogságba került, ahol megőrült, és mindhalálig tébolyodottan élt, társai pedig sokévi rabsággal fizettek ábrándjaikért, Kuthynak hamarosan megkegyelmeztek, sőt engedélyt kapott újságszerkesztésre

is. Egy ideig kolozsvári lapszerkesztő, ott kezd feltűnni érdekes hangú, jól szerkesztett novelláival. Politikai magatartása most az a mérsékelt liberalizmus, amelyet eltűr a kormányzat. Hamarosan fel is kerül Pestre, ahol a liberális arisztokrácia tiszta lelkű és népszerű vezéralakjának, Batthyány Lajosnak - a későbbi vértanú miniszterelnöknek - a titkára lesz. Ezzel végre bekerült a

főúri társaságokba

, ahol megbecsülik, és főleg a nők lelkesednek érte. Itt kezd drámákat írni, amelyeket a végre megépült új színház (nemsokára már Nemzeti Színháznak hívják) egymás után elő is ad. Ezeknek színvonala megfelel az akkori romantikus drámák jó átlagának, s nemcsak nyelvezetük szebb, választékosabb és gazdagabb, mint a legtöbb hazai kortársáé, hanem témái lelkesedést keltenek a haladó lelkekben, különösen az ifjúságban. A

Fehér és fekete

Amerikában játszódik, fehér földesurak és néger rabszolgák között. Minden fehér ember ördögnél gonoszabb, minden fekete testet öltött angyal. Az egész dráma harsány tiltakozás minden társadalmi megkülönböztetés, minden faji előítélet ellen. A négereket akár magyar jobbágyoknak, a fehéreket akár hazai földesuraknak is lehetett értelmezni. Azután következik az

Első Károly és kora

. Talán nem is Hugo, hanem a még vadabb romantikájú Dumas hatása érződik szövevényein, de a témája: Zách Feliciánnak és családjának szörnyű tragédiája az idegen király uralma

idején. A nézők akár a Habsburgokra is gondolhattak. Siker siker után. És közben csak úgy áradnak novellái. Előbb lapokban, folyóiratokban, majd novella kötetekben. A közönség elkapkodja. A főúri társaságok liberálisai ugyanúgy lelkesednek érte, mint az egyre forradalmibb érzelmű és hangulatú ifjak.

Ömlik hozzá a pénz, és Kuthy luxuséletet él. Ő az "arszlánok" példaképe is.

Fényűző lakást tart a Belvárosban, saját fogatán hajt az utcákon. Ha pénzzavarban van, a korosabb úrhölgyek retiküljei kinyílnak a számára, és amit idősebb asszonyoktól kap, azt ifjabbakra elpazarolja.

Az irodalomban irigység tárgya, senki nem él az írók és költők körében olyan nagy lábon, senkit sem kedvel olyan egyértelműen a szalonok világa és a napi gondokkal küzdők különböző körei. Petőfi az első, aki gyanús alaknak tartja. Petőfi jó emberismerő: megérzi benne a rossz jellemet.

Amikor megjelenik Nagy Ignác bűnügyi regénye, a Magyar titkok, és azonnal népszerű olvasmánnyá válik, Kuthy vele akar versenyre kelni, és akárcsak Nagy Ignác, ő is Sue bűnügyi ponyváját tekinti példaképnek, és megírja a maga bűnügyi regényét, a Hazai rejtelmeket. Kuthy jobb író Nagy Ignácnál. A Hazai rejtelmek jobban komponált, egységes regény, nagy társadalmi körképszovevény, jól jellemzett típusokkal, hiteles társadalmi feszültségekkel, burjánzó romantikus stílussal. De megjelenik benne egy új elem: az antiszemitizmus. És ezzel megnyeri magának a pesti és Pest környéki német polgárság lelkesedését is, hiszen ezek a fejlődő polgárosodás idején egyre inkább a zsidó polgároknak látják a fő konkurenciát. A kor legvilágosabb fejű, emelkedett lelkű, haladó szellemű kritikusa, Erdélyi János szigorú bírálattal utasítja el a regényt, elismerve a jól sikerült részek realizmusát, főleg a vidéki típusok rajzát.

Kuthy pedig minél jobban közeledik a forradalom, annál forradalmibb hangot üt meg. Ez időben már az irodalom élén járók közt van a helye: a Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagjává választja. Sokan keresik barátságát, sőt kegyeit, mert úgy vélik, hogy ha elkövetkezik a forradalom, a legfőbbek közé fog tartozni. Neki is ez az igénye. És amikor itt van március 15-e, majd egy percre úgy tetszik, minden sikerül, akkor Batthyányval együtt lépi át az új miniszterelnökség küszöbét. Ő lesz a miniszterelnökség irodaigazgatója, az új felelős kormány adminisztrációjának a feje, majd 1849-ben magas rangú tisztviselője a Szemere-féle belügyminisztériumnak . Akár miniszter is lehet belőle.

Együtt menekül a kormánnyal Debrecenbe.

Hanem amikor itt az összeomlás, Kuthy eltűnik. Nagyon rövid ideig bujdosik, vagy úgy tesz, mintha bujdosnék, mert csakhamar felajánlja szolgálatait a leigázó és vérengző császári hatalomnak, amely habozás nélkül, tárt karokkal fogadja... És ez alapos gyanúját kelti, hogy már eleve kétkulacos játékot játszott. Mert nem egyszerű "Bach-husár" lesz, mint azok a nyomorúságos kisemberek, akik, hogy megéljenek, elszegődnek a gyűlöletes Bach-korszak kistisztviselőinek. Ő azonnal vezető állást kapott: "megyei biztos" lett, ami az önkényuralom idején főispáni rangot jelentett.

Ez a pálfordulás, ez a túl látványos hazaárulás egyszeriben elfordította tőle ismerőseit is, olvasóit is. Hát még amikor 1856-ban, Erzsébet császárnő első gyermekének születésekor dics

őítő ódát

ír az uralkodóházról! (A fiatal császárnőről akkor még csak annyit tudtak, hogy a gyűlölt császár felesége; sokkal később lett belőle az oly népszerű Erzsébet királyné.)

Egyszeriben már a magyar nők sem álltak szóba Kuthyval, még az idősebbeknek sem kellett már a szerelmi szolgálata. Könyveit nem vették meg.

A viszonylag magas hivatali fizetés pedig nem volt elegendő megszokott fényűző életéhez.

Olyan botrányos adósságokba keveredett, amelyeket már a császári hatóságok sem nézhettek el egy főtisztviselőnek. A magáramaradottság és a sorozatos hivatali botrányok tönkretették testi-lelki egészségét. 1863-ban pedig felettesei is végképp megunták, és azonnali hatállyal nyugdíjazták. Akkor hitelezői elől Nagyváradra, első sikerei színhelyére menekült. De ott még csak vissza sem köszöntek neki. Ha ismerős került vele szembe az utcán, az átment a túlsó oldalra.

Nem akadt, aki akárcsak szóba is álljon vele.

Hónapok alatt megrokkant, megvénült, és a következő évben meghalt. Pedig csak ötvenegy éves volt. De tudomásul kellett vennie, hogy már nem létezik.

Regénybe kívánczó példázat arra az általában nemigen érvényesülő erkölcstani közhelyre, hogy a bűn elnyeri a maga büntetését. Kuthy Lajos esetében mégis bekövetkezett.

HEGEDŰS GÉZA

*

KUTHY LAJOS.

1813-1864.

A debreczeni öreg kollegiumban, 1832-ben, az öreg diákok közt feltűnt filigrán, finom termetével, előkelő magatartásával és urias modorával Kuthy Lajos, az érmihályfalvi kálvinista papnak, nagytiszteletű Kuthy Sándor uramnak a fia, a ki úgy festett külső hüvely tekintetében, mint valamely négylovas bihari familia sarja.

Belsejére nézve még szinte jobban: élénk szellemű, poetikus lelkű, distingvált műveltségű ifjú vala, ki a bölcselkedés mesterségét tanulván, a múzsák társaságát is kedvelé, több novellát és versezetet irván az Önképző Körben a derék Péczely professor vezetése alatt.

Bizonyára kiváló pap, sőt superintendens lett volna belőle idővel, szelid, békés nyáj fölött, ha egy látszólag apró esemény ki nem zavarja a keréknyomból s bele nem taszítja egy másik keréknyomba, mely tragikumba vezeti.

Egy Farkas János nevű jó pajtása megverte a felügyelőjét, a tanári kar kicsapta az iskolából. Az ítéletet Farkas jó barátai igazságtalannak találták s ennek kifejezéséül vele együtt eltávoztak az intézetből, köztük Kuthy is.

Búcsut mondván ezzel a papi pályának is, mint nevelő Nagyváradra került az Olasz-családhoz, itt egyszersmind a jogot hallgatta és minthogy különösen vonzó és lebilincselő volt a modora, csakhamar meg tudta magát kedveltetni a megyei urakkal, a kik behozták megyei aljegyzőnek.

Most már megint szép pálya nyílt volna előtte, de megint közbejött - Farkas János. Az egykori kicsapott diák levelezett vele Pozsonyból s rajzolta eléje az országgyűlési élet csábító képeit, (maga Farkas akkor Kossuthnál irnok s lapexpeditor volt). Kuthy ellenállhatatlan vágyat érzett ilyen mozgalmas élet iránt s mintha csak diktálna a sorsnak, az egyik bihar-megyei követ fölvitte őt magával patvaristájának.

Itt következett aztán a gyöngyélet, Kuthynak való, ki ellent nem állhat a vágnak: mindig a kirakatban lenni.

Az országgyűlési ifjúság ez idő szerint szinte többet nyomott, mint a dieta, Kossuth Lajos pedig majdnem annyit maga, mint a kettő együtt. Kuthy itt is felszínen maradt, Lovassy László, az ifjúság vezérének oldalán szerepet játszott, a Kossuth hirlapjába is irogatott, úgy hogy mikor az országgyűlést 1837-ben feloszlatták s Lovassyt elfogták, Kuthyt se hagyta nyugton a hatalom; otthon az apja házában lánczra verték s úgy vitték Budára a József-kaszárnyába, hol öt hónapig ült nyirkos tömlőczen.

Soha jellegzetesebben pálya nem indult. Ime egy ember, a ki a barrikádokon fog meghalni!

A bíróság sok zaklatás után fölmentette, csak arra irányult a törekvése, hogy kenyérhez ne jusson, (ilyen kormányzást is csak az osztrák találhat ki) s eltiltá az ügyvédi vizsga letételétől. Véges eszű birái azt hitték, hogy hivatásától vonják el, pedig épen a felé hömpölygették. Az öt hónapi magány és elmélkedés megtermékenyíté.

Nem kellett már neki csak egy lökés, hogy hivatásához jusson. Ez is megjött s ez is szerencsétlenség alakjában. Megszabadulása után Nagyváradra ment vissza, hol tárt karokkal fogadták ismerősei s mint «sokat szenvedett embert» (ez volt akkoriban a legnagyobb cím) újra megválasztották megyei aljegyzőnek. Ugyanekkor kezdett szövődni harmatos szerelmi viszonya az alispán leányával, a szép Thurzó Jettával, ki váratlanul meghalt.

Ez a fájdalom kellett még neki. Isten ilyeneken neveli poétáit.

Kuthy írogatni kezdett s örült, mikor őt az erdélyi ellenzék Kolozsvárra lapszerkesztőnek híttá meg. Ebből az állásból távozva, az erdélyi országgyűlés feloszlata miatt, 1838-ban, Pestre ment s itt még egyszer megpróbálta ügyvéddé lenni, de most se engedték. Hat évvel később végre megkapta az engedélyt, de már akkor rá se gondolt többé, ünnepelt író volt már akkor, sajkáját kedvező szelek röpitették a dicsőség, hírnév felé.

Főkép a novellairás terén ért el jelentős sikert. Az Athenaeumban, a korszak legkitűnőbb folyóiratában lépett fel s rohammal vette be magát a közönség kegyeibe. Jókai még akkor kezdő író lévén, Kuthy nimbusza hova-tovább az Eötvös Józsefével vetekedett. Az ő

kézirataikat ívenként száz forintjával fizették a kiadók.

De mily csillogó szerep jutott még ezenfelül a dicsvágyó ifjúnak az ekkor még kicsiny Pesten! Ő volt szép alakjával, finom modorával, izléses öltözékeivel az első gavallér, vagy mint akkor mondták, az első «arszlán». Az arisztokrata szalonok kedvence, asszonyok bálványa, férfiak irigységének tárgya. Jókai «az irodalom grófjának» nevezte.

Sem előtte, sem utána nem élt meg író mesterségéből hasonló fényben. Őt, pompával berendezett szobából álló lakást tartott a Szarka-utczai Forray-házban, titkárja volt, a ki levelezéseit vitte, cifra huszár, harisnyás komornyik ácsorgott az előszobájában. 1839-ben megnősült, egy szép komáromi leányt, Kalicza Jankát, vett nőül, de ez a házasság szerencsétlen volt, s hamar vége lett, mint a permeteg esőnek. Elváltak s Kuthy megint visszatért a társaságokba, virágról virágra szállt, titkárja volt Batthyány Lajos grófnak, onnan fizetést is húzott, grófnékat tanított magyarul, nem fizetésért, flirtből, párbajsegédkezett, mozgalmakat szervezett, pezsgős estélyeket adott barátainak a lakásán s nemcsak novella- és regénymeséket gondolt ki magányos óráiban, hanem új kabáthajtókákat, nyakkendő megkötéseket, mert a divat utána igazodott. Tagja az Akadémiának, a Kisfaludy-Társaságnak s otthon van minden körben, még a nádorispán szűkkörű vasárnapi estélyeire is hivatalos.

Hanem ehhez az életmódhoz nem a Hippokrene forrása kellett volna, inkább egy petroleumforrás s egy aranybánya. Már 1845-ben egymást érik a foglalások a Kuthy lakásán. Semmit se használ, hogy a főrangú hölgyek összebeszélnek, megveszik a butorait árverésen és visszaajándékozzák neki. Ez csak egyszer volt. Az a hatezer forint is csak pillanatnyi könnyebbülés, a mit a Hazai rejtelmek hoz. Pedig hatezer forint fejedelmi összeg egy regényért!

A Hazai rejtelmek körülbelül a legjobb munkája Kuthynak. Nem közönséges tehetség lép ki elének e könyvből. Mély megfigyelője a természetnek és páratlan leíró. A nyelve dagályos ugyan s emlékeztet valamely gazdag ősterületre, hol buján nő fű, dudva, virág s melyet szinte járhatatlanná fonnak az indák. A dialogok nem természetesek, az emberek se hús se vér; «csinálmány» ez mind, de mekkora erővel és tehetséggel!

Novelláiban hajhászsza a borzalmast, a hajmeresztőt és a csattanós jeleneteket. Sue a mintaképe. De alakjait szívesen veszi a magyar történelemből, mely teljesen kiaknázatlanul hever még. Leginkább nőket szeret rajzolni. Csupa Illavára való példányokat.

Anyagi bajai közt valóságos enyhületül üt be az 1848-iki mozgalom, a mikor nem volt többé se alperes, se felperes, mert egy nagyobb pert kellett eligazítani. Az első miniszteriumban a miniszterelnöki iroda igazgatója lett. Később pedig Szemere mellett mint belügyminiszteri osztálytanácsos működött s elkísérte a kormányt Debreczenbe is.

A katasztrófa után szomorú élet következett. Nem maradt egyebe, csak a tolla, de az bizony vékony szerszám lett most, és a hitelezői, a kiken semmit sem szelidített a nemzeti gyász. Egy darabig bujkált itt-amott, míg csak meg nem unta a koplalást, a nomád életet s eljött Pestre, hogy magát följelentse.

De a polgári törvényszék fölmentette. S ez a szerencséje volt az ő szomorú végzete. Inkább

küldték volna Kuffsteinba vagy Olmützbe a kazamatákba.

Sajnos, a sors rosszabbat szánt neki.

Egy kis szobácskában tengődött Budán, éjjel-nappal írt, de novelláit már nem fizették jól, mert a közönség részint megfogyott, részint más kedvenczei támadtak. A bécsi kormány egy Hugó Károly nevű ujságíróat bízott meg 1853-ban azzal a küldetéssel, hogy az írókat hivatal-vállalásra bírja. Senki se ragadt lépen, csak Kuthy Lajos. A szürke kis alakok, az éhenkórászok, a bohémek mind visszautasították, de ő, «az irodalom grófja» beugrott, mert nem tudott szegény lenni.

S ezzel azután alaposan el volt temetve, sokkal jobban, mint lett volna az olmützi kazamatákban. Barátjai, ismerősei kerülték s ő is menekült előlük, mert büszke lélek volt alapjában; új barátjai nem támadtak. A lapok hasábjai bezáródtak előtte ép úgy, mint a közönség szive. Az író nem élt többé.

Le volt taszítva az Olympusról, mert nem tanult meg egyet, a mire magyar írónak mindenekelőtt el kell készülnie: nem tudott szegény lenni.

Mint hivatalnok azonban fokról-fokra előlépett, de ez már csak olyan volt, mint mikor a halottnak a koporsóban haja vagy körme nő.

Fizikailag 1864-ben mint nyugdíjazott megyefőnök halt meg Nagyváradon 51 éves korában (1813-ban született Érmihályfalván, Biharban); meg nem siratva, részvét nélkül, alig néhány ember által kísérve vitte ki egy szegényes halottas kocsi ugyanabba a temetőbe, a hol a szép Thurzó Jetta porladozik, álmodozik vőlegényének, a merész forradalmárnak viszontagságos küzdelmeiről a császári hatalom és önkény ellen.

Mikszáth Kálmán.